

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 24, Sayı/Issue: 46, Yıl/Year: 2022 (Aralık/December)

**Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeğinin Geliştirilmesi:
Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**

*Development of Religious Perception Scale in Emerging
Adults: A Study of Validity and Reliability*

Abdullah İnce

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı –
Assoc. Prof., Sakarya Uni. Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion
abdullahince@sakarya.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0001-6135-5743>

İhsan Kutlu

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Toplumsal
Gelişme ve Sosyal Politika Anabilim Dalı – Dr., Sakarya University Faculty of Humanities and
Social Sciences, Department of Social Development and Social Policy
ikutlu@sakarya.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-5668-3491>

Muhammed Furkan Koçak

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bö-
lümü – Res. Asst., Sakarya Uni. Faculty of Humanities and Social Sciences, Social Work Dept.
mfkocak@sakarya.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0003-1376-6462>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 01/08/2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 13/12/2022

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2022

Atıf/Citation: İnce, Abdullah – Kutlu, İhsan – Koçak, Muhammed Furkan. “Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/46 (2022), 607-633. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1152006>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.



Öz

Beliren yetişkinlik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi yaşam dönemlerine eklenen yeni bir kategoridir. Bu çalışmanın amacı, beliren yetişkinlerin din anlayışlarını tespit edecek bir ölçek geliştirmektir. Çalışma kapsamında internet üzerinden, 18-29 yaş aralığındaki 637 kişiye kolayda ve kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Ölçek geliştirmede yapı geçerliliği için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. İlk olarak KMO değerinin ,937; Bartlett Küresellik Testi sonucunun ise istatistiksel olarak anlamlı sonuç verdiği görülmüştür. Açımlayıcı faktör analizleri sonucunda 23 maddeli ve dört faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Tüm ölçeğin açıkladığı varyans yüzde 56,874 olmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ise şu şekilde gerçekleşmiştir: ki kare/sd değeri (CMIN/SD) 2,989 (mükemmel uyum); RMSEA değeri 0,056 (iyi uyum); GFI değeri 0,916 (iyi uyum); AGFI değeri 0,894 (zayıf uyum); RMR değeri 0,080 (iyi uyum); CFI değeri 0,931 (iyi uyum). Bu sonuçlara göre, uyum indeksleri yeterliliğini sağlayan 23 madde ve dört faktörlü ölçek yapısı doğrulanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçları (Cronbach Alfa) ise şöyledir: Faktör 1 = 0,899; Faktör 2 = 0,775; Faktör 3 = 0,544 ve Faktör 4 = 0,813. Ölçeğin alt boyutları; Seküler-Mesafeli Din Anlayışı, Muhafazakâr-Geleneksel Din Anlayışı, Mistik-Özcü Din Anlayışı, Kurumsal-Aidiyete Dayalı Din Anlayışı olarak adlandırılmıştır. Sonuç olarak ölçeğin beliren yetişkinlerin din anlayışını ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Beliren Yetişkinlik, Din anlayışı, Ölçek, Faktör Analizi.

Abstract

Emerging adulthood is a term used to describe individuals between the ages of 18-29 in accordance with the conditions of the modern period. In the modern era, most individuals who have reached the age of 18 are not considered full-fledged adults in terms of psychosocial aspects as they do not meet markers or criteria for adulthood, which include gaining financial independence, getting a regular job, getting married, and having children. Accordingly, the individual is far from living and acting like an adult. Emerging adults are undecided and in-between about feeling like adults. During this period, individuals consider themselves neither adolescents nor adults. Emerging adulthood has some characteristic features. These characteristics are a person's search for identity, the lack of stability in life, the focus on oneself to recognize the life and position oneself, the feeling of being in-between, and having a wide range of opportunities to choose from. Another term emphasized in the article is religious understanding. Religious understanding primarily refers to the cognitive dimension of religion and it is not about what an individual "does", but about how he or she "understands" and "interprets" religion. In other words, the concept of religious understanding is not primarily concerned with whether a person lives his or her religion, participates in worship, or fulfills a religious obligation.

The aim of this study is to develop a scale that will determine the religious understanding of emerging adults. Within the scope of the study, 637 emerging adults aged 18-29 were reached via the internet through convenience and snowball sampling techniques. Regarding demographics, 58.9% of the participants were women, and 41.1% were men. The number of participants between the ages of 18-23 is 537, which proportionally constituted 84.3% of the study group. The remaining 100 participants were between the ages of 24-27 (15.7%). In the scale development phase, firstly, an item/expression list was created by examining the scale of other studies on religion and religiosity measurements. The elected items (statements) were presented to the experts in the field in workshop-type sessions, and some items were revised. After the expert evaluation, the items were re-evaluated with groups of people in emerging adulthood. These groups were composed of five-person groups from five different faculties, considering the distinction between social sciences and science. In the interviews, the items were evaluated in terms of comprehensibility, expression, style, concepts used, appropriateness to the subject to be measured, etc., and the statements were edited.

The questionnaire, which was initially organized as 36 items, was applied to a group of 50 people. The number of questions was reduced to 28 items in line with the feedback of the application, expert opinions, and the suggestions of emerging adults. After the evaluation with the emerging adult group, the items were again submitted to the expert opinion, and the field application was started after the final arrangements. At the data collection stage, 28 items and 6

demographic questions were delivered to the participants to measure their understanding of religion. In order to determine the degree of agreement with the items determined for the purpose of creating a new scale, a five-point Likert-type rating was made as "Strongly Disagree" = 1; "Disagree" = 2; "Undecided" = 3; "Agree" = 4; "Strongly Agree" = 5. No missing data was encountered during the data collection phase.

Data were collected online between December 10, 2021, and January 10, 2022. The data obtained online were organized in appropriate computer programs, and the analysis phase started. Exploratory and confirmatory factor analyses were conducted for construct validity in scale development. Firstly, it was seen that the KMO value was .937, and the result of the Bartlett's Test of Sphericity was statistically significant. As a result of the exploratory factor analysis, a 23-item and four-factor structure were reached. The variance explained by the whole scale was 56,874%. The results of confirmatory factor analysis were as follows: chiframe/sd value (CMIN/SD) 2,989 (perfect fit); RMSEA value 0.056 (good fit); GFI value 0.916 (good fit); AGFI value 0.894 (poor fit); RMR value 0.080 (good fit); CFI value 0.931 (good fit). According to these results, the 23-item and four-factor scale structure was confirmed with adequate fit indices. The reliability analysis results (Cronbach Alpha) of the scale are as follows: Factor 1 = 0.899; Factor 2 = 0.775; Factor 3 = 0.544; and Factor 4 = 0.813. The sub-dimensions of the scale were named as Secular-Distance Understanding of Religion, Conservative-Traditional Understanding of Religion, Mystical-Essentialist Understanding of Religion, and Institutional-Belonging-Based Understanding of Religion. A total score is obtained for the sub-dimensions of the scale. A higher score on the scale indicates a higher level of closeness to the related dimension of religious understanding.

As a result, the scale was found to be a valid and reliable tool for measuring emerging adults' understanding of religion /religious perception. Ethical approval for this study was obtained from Sakarya University Ethics Committee on 07.04.2011 (Approval Number: 34, Meeting Number: 33).

Keywords: Sociology of Religion, Emerging Adulthood, Perception of Religion, Scale, Factor Analysis.

Giriş*

Toplumsal değişme insanlığın başlangıcından bu yana devam etmektedir. İnsan anlama çabası da toplumsal değişme sürecinde değişen bakış açıları ve ölçütler bağlamında sürdürülmektedir. Modern dönemle birlikte ortaya çıkan yeni bilim dalları insanı ve toplumu anlamak ve açıklamak için yeni açıklama biçimleri, yöntemler ve teknikler geliştirmiştir. Toplum tipleri, toplumsal yapının özellikleri, ihtiyaçlar, toplumsal kapasite ve teknolojik imkânlar değişip geliştikçe toplumsal yapıyı anlamak için yeni kategoriler inşa edilmekte, inşa edilen bu kategorilerin özellikleri yeni geliştirilen yöntem ve tekniklerle incelenmektedir.

Psikoloji bilimi başta olmak üzere, bilim dalları insan hayatını çeşitli kategorilerle anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Ancak toplum tipleri değişikçe, geçmişte inşa edilen kategoriler yeniden tanımlanmıştır. Genel yaklaşıma göre çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak kategorilere ayrılan insan hayatı; sanayi toplumu ile birlikte artan işgücü ihtiyacını karşılamak

* Bu çalışma, Sakarya Müftülüğü ve TDV Sakarya Şubesi desteğiyle yürütülen "Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı, Gelecek Tasavvuru, Hizmet Beklentileri ve Değer Odaklı Eğitim Programının Meslek Elemanlarının Hizmet Sunumuna Etkisi" projesi kapsamında üretilmiştir.

üzere eğitim sürelerinin uzaması, işe başlama yaşının gecikmesi, evliliğin er-telenmesi gibi sebepler; çocukluk ve gençlikten beklentileri farklılaştırmış, yine aynı kesime yönelik hak, sorumluluk gibi unsurları değiştirmiştir. Psikolo- loglar ve sosyologlar yaşa bağlı kategorilerin gerektirdiği roller ve bu yaş gru- bundaki bireylerin özelliklerini merkeze alarak “beliren yetişkinlik” olarak isimlendirdikleri yeni bir kategoriden bahsedilebileceğini göstermişlerdir.

Sosyal bilimcilerin en önemli araştırma alanlarından biri, toplumsal kate- gorilerin belirli konulara yönelik tutumları, düşünceleri gibi konulardır. Bu kapsamda din bilimleri; dinin toplumsal görünümü, dindarlık, dini yöne- lim ve din anlayışı konularını araştırmaktadır. Bu çalışma beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin din anlayışını ölçmek üzere “Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeği” geliştirmeyi amaçlamıştır.

Bu araştırma beliren yetişkinlik grubundaki üniversite öğrencileri üye- rinde gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple literatürde 18-29 yaş grubunu içine alan lisans ve lisansüstü üniversite öğrencilerinden oluşan beliren yetişkin grubu ile sınırlıdır.

1. Kavramsal ve Teorik Çerçeve

1. 1. Beliren Yetişkinlik Kavramı

İnsanın yaşam süreci, çeşitli değişimler göz önüne alınarak “doğum öncesi, bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık” gibi dönemlere ayrılmış- tır.¹ Yetişkin, bedensel ve ruhsal gelişimini tamamlamış, yaşadığı toplumun kendisine yüklediği rolleri kavramış ayrıca bu rollerin gereklerini yerine ge- tirebilecek olgunluğa erişmiş bireydir. Yetişkinliğin yaşla ilgili boyutu yan- nında psikolojik yeterlilik ve sosyal rollerini yerine getirebilmekle de ilgisi bu- lunmaktadır. Psikolojik açıdan yetişkinlik kendi yaşamından sorumlu olma yeterliliğine erişmektir.² Yetişkin birey evlenmiş, çocuk sahibi olmuş, düzenli bir mesleğe başlamış, hayatında belirli bir istikrarı yakalamış kişidir. Yaşın esas alındığı kategorilere göre bireyler, 18’li yaşlarda ergenlikten yetişkinlik dönemine geçmektedir. Ancak sosyolojik değişim ve dönüşümlerin netice- sinde ergenlikten yetişkinliğe geçiş aşaması geçmişe göre daha uzun sürmek- tedir. Günümüz toplumlarında 18 yaşındaki bireyler, eğitimini sürdüren, dü- zenli bir işe başlamamış, ekonomik bağımsızlığını kazanmamış ve evlenme- miş bireylerdir. Dolayısıyla bu bireyler, kişinin yetişkin olarak tanımlanma- sını sağlayan özelliklerin çoğuna sahip değildir.

1 Aysun Doğan - Senay Cebioğlu, “Beliren Yetişkinlik: Ergenlikten Yetişkinliğe Uzanan Bir Dö- nem”, *Türk Psikoloji Yazıları* 14/28 (2011), 12.

2 Züleyha Alper, “Yetişkin Eğitiminde Motivasyon ve Kolaylaştırma”, *Tıp Eğitimi Dünyası* 14 (2004), 2.

Literatürde 18-29 yaş grubunu tanımlamak üzere farklı kavramlar kullanılmaktadır. Tanımlamalardan en yaygın olanları, geç ergenlik (late adolescence)³, genç yetişkinlik (young adulthood)⁴, yetişkinliğe geçiş (transition to adulthood)⁵, gençlik (youth)⁶ gibi kavramlardır.⁷ Arnett⁸ bahsedilen kavramların 19-25 yaş arasındaki bireyleri tanımlamakta eksik kaldığını ve modernleşen dünyanın şartlarına uygun olarak yeni bir tanımlamanın yapılması gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda “emerging adulthood” (beliren yetişkinlik) kavramını ortaya atmıştır.

Arnett’e göre beliren yetişkinlik, kişilerin yetişkinliğe geçişinin başladığını düşündüğü zamanla, bu geçişin tamamlanmış olduğu zaman arasındaki süreyi ifade eder. Bu fikir, yetişkinliğe geçişin hem başlama hem de bitme kriterlerinin, bireysellik ve bağımsızlığa büyük önem veren bir kültürde, bireysel ve öznel olarak tanımlandığını öne sürmektedir.⁹

Beliren yetişkinlik döneminde bireyler, yetişkinliğe geçişi tamamlamak için kültürleri tarafından gerekli görülen kapasite, beceri ve karakter niteliklerini geliştirme aşamasındadır. Bunlar; başkalarını düşünme, finansal bağımsızlığın daha başarılı olması gibi bireyselliği az olan karakter özelliklerinin yanında, kendi sorumluluğunu kabul etme ve bağımsız kararlar verme gibi kişilik özelliklerini de içerir.¹⁰ Bu dönem, çoğu insan için değişim ve keşifle özdeşleşmiştir. Çünkü kişiler bu dönemde iş, aşk ve dünya görüşlerini kalıcı biçimde şekillendiren seçimleri tecrübe etmektedir.¹¹

Sanayi toplumu sonrası Batı toplumlarında hem yetişkinlerin hem de yaşları ortalama 18-29 arasındaki kişilerin rolleri değişikliğe uğramıştır. “Evlilik, ana-baba olma, eğitimi tamamlama ve kendine ait bir evde yaşama gibi yetişkinliğe geçiş kriterleri daha erken yaşlardan yirmili yaşların sonuna doğru

-
- 3 R. Rogers Kobak - Amy Sceery, “Attachment in Late Adolescence: Working Models, Affect Regulation, and Representations of Self and Others”, *Child Development* 59/1 (1988), 144.
 - 4 Benjamin L. Hankin vd., “Development of Depression from Preadolescence to Young Adulthood: Emerging Gender Differences in a 10-year Longitudinal Study”, *Journal of Abnormal Psychology* 107 (1998), 128.
 - 5 Dennis P. Hogan - Nan Marie Astone, “The Transition to Adulthood”, *Annual Review of Sociology* 12 (1986), 109.
 - 6 Kenneth Keniston, “Youth: A ‘New’ Stage of life”, *The American Scholar* 39/4 (1970), 631.
 - 7 İlgili kavramlar yukarıda verilen eserlere ilave olarak şu kaynaklarda da geçmektedir; Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2011), 57-62; John W. Santrock, *Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi*. çev. Galip Yüksel, (Ankara: Nobel, 2012), 412-528
 - 8 Jeffrey Jensen Arnett, *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties* (New York: Oxford University Press, 2019), 2.
 - 9 Jeffrey Jensen Arnett, “Are College Students Adults? Their Conceptions of the Transition to Adulthood”, *Journal of Adult Development* 1/4 (1994), 223.
 - 10 Jeffrey Jensen Arnett, “Learning to Stand Alone: The Contemporary American Transition to Adulthood in Cultural and Historical Context”, *Human Development* 41/5-6 (1998), 312-313.
 - 11 Jeffrey Jensen Arnett, “Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties”, *The American Psychologist* 55/5 (2000), 479.

ilerlediği için, bu değişiklikler 18-29 yaşlar arasındaki bireylerin gelişimlerinin doğasını da değiştirmiştir.”¹²

Beliren yetişkinliğin alt sınırı, genellikle zorunlu eğitimin bittiği dönem olarak kabul edilmekte ancak üst sınırı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Uzayan eğitim süreleri, iş piyasasındaki belirsizlikler ve evlilik yaşı ile ilgili değişimler beliren yetişkinliğin üst sınırını tayin etmeyi zorlaştırmaktadır.¹³ Bu dönemin üst sınırının yukarıda sayılan unsurlar sebebiyle ülkeye, sınıfsal yapıya ve kültüre göre değişebilmesi, üst sınır konusunda farklılıkları kabul etmeyi gerektirmektedir. Türkiye’de son yıllarda kentte yaşama oranlarının yükselmesi ve yükseköğrenime giden bireylerin sayısının artması, beliren yetişkinlik döneminin bir kategori olarak Batı’ya benzer şekilde ortaya çıkmasında önemli bir unsur olmuştur.¹⁴ Ancak bireylerin aileleriyle ilişkileri başta olmak üzere beliren yetişkinliğe ait bazı unsurların Türkiye’de Batı’dan farklı olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

1.2. Beliren Yetişkinlerin Özellikleri

Sosyal şartların değişmesiyle birlikte ortaya çıkan ve ergenlik ile ilk yetişkinlik arasında bir döneme tekabül eden beliren yetişkinlik evresi, bazı karakteristik özelliklere sahiptir.¹⁵ Bu özellikler; kimlik arayışı, istikrar sağlayamama, kendine odaklanma, arada kalmışlık hissi ve fırsatlar konusunda geniş imkânlarla sahip olmadır.¹⁶

Kimlik arayışının en belirgin olduğu dönem ergenliktir. Ancak sanayi devrimi sonrasında toplumsal kategorilerin değişen yapısı, kimlik arayışını ergenliği kapsayan bir süreç olmaktan çıkarmış görünmektedir. Buna göre kimlik arayışı sadece ergenlikte değil, yirmili yaşların ortalarına kadar -bazı toplumlarda sonuna kadar- süren beliren yetişkinlik döneminde de farklı biçimlerde devam eden bir olgudur.¹⁷ Kimlik arayışı, özellikle beliren yetişkinlik döneminde evlilik, iş ve dünya görüşü boyutlarında gerçekleşmektedir. Beliren yetişkinlik dönemi, bu alanlarda birçok deneme ve karar verme süreçlerini barındırmaktadır. Evliliğe yönelik bir teşebbüs olarak düşünülebilecek

12 Hasan Atak - Figen Çok, “İnsan Yaşamında Yeni Bir Dönem: Beliren Yetişkinlik”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 17/1 (2010), 39.

13 Kezban Çelik, ““Genç Olmak Zor İş”: Türkiye’de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2013), 31.

14 Doğan - Cebioğlu, “Beliren Yetişkinlik: Ergenlikten Yetişkinliğe Uzanan Bir Dönem”, 19; Atak - Çok, “İnsan Yaşamında Yeni Bir Dönem: Beliren Yetişkinlik”, 47.

15 Arnett, *Emerging Adulthood*, 8-9.

16 Arnett, “Emerging Adulthood. A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties”, 469-470.

17 James E. Côté, “Emerging Adulthood as an Institutionalized Moratorium: Risks and Benefits to Identity Formation”, *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*, ed. Jeffrey Jensen Arnett - J. L. Tanner (Washington, DC, US: American Psychological Association, 2006), 85-116.

romantik ilişkiler, ergenlik döneminde ciddiyetsiz ve kısa süreli iken, beliren yetişkinlerde daha ciddi bir ilişki şeklinde yaşanmaktadır.¹⁸

Beliren yetişkinlik pek çok alanda denemeler, karar değiştirmeler ve geleceği planlama hamlelerinden oluştuğu için, değişkenliği ve istikrarsızlığı barındırır. Beliren yetişkin, önünde gelecek için çokça ihtimal olduğunu bilir. Aynı zamanda bu olasılıkları değerlendirirken ve kararlarını gözden geçirirken kendisi hakkında yeni şeyler öğrenir.¹⁹

Beliren yetişkinlik dönemi, kendine odaklanma dönemidir. Ancak kendine odaklanma kavramı bencillik, benmerkezcilik gibi olumsuz bir psikolojik durum olarak algılanmamalıdır. Tam tersine bu durum, hayatın belirli bir evresinde olması gereken, geçici ruh halini ifade etmektedir. Beliren yetişkinler bu süreçte hayatı tanımakta ve kendi başlarına ayakta durabilmeyi öğrenmektedir.²⁰

Beliren yetişkinler kendilerini yetişkin olarak hissetme konusunda kararsız ve arada kalmıştır. Bireyler bu dönemde kendisini ne ergen ne de yetişkin olarak görür. Beliren yetişkinlik döneminde olan katılımcılara yetişkinliğe ulaşmış ulaşmadığı sorulduğunda “hem evet hem hayır, bazı yönlerden evet bazı yönlerden hayır” cevabı alınmıştır.²¹ Bu dönemde beliren yetişkinler, aile evinden-kendi evine, okuldan-işe, aileye bağımlılıktan-bağımsızlığa geçmekte, çoğunlukla ücretli bir işe sahip olmamakta, bazı konularda tam bir yurttaş sayılmamaktadır.²² Arada kalmışlık hissi, otuzlu yaşlarda yerini yetişkinlik duygusuna bırakır, kırklı yaşlarda tamamen ortadan kaybolur.

Beliren yetişkinler hayatlarını düzenlemeye devam etmektedir. Bu sebepten dolayı önlerinde muhtemel gelecekler ve olasılıklar vardır. Hayat, beliren yetişkinlik döneminde henüz kesinleşmemiştir. Bireyler bu dönemde “yüksek beklenti” içerisindeyler.²³

1.3. Din Anlayışı (Perception of Religion)

Anlayış (perception) kelimesi bir şey ya da biri hakkında onun nasıl görüldüğünün ve algılandığının sonucu olarak oluşan imaj, inanç ya da fikirlerin bütünüdür.²⁴ Her insanın geçmişten sahip olduğu değerler ve edindiği tecrübe-

18 Jeffrey Jensen Arnett, “Afterword: Aging out of Care--toward Realizing the Possibilities of Emerging Adulthood”, *New Directions for Youth Development* 113 (2007), 151-161.

19 Arnett, *Emerging Adulthood*, 11-12.

20 Jeffrey Jensen Arnett, “Oh, Grow Up! Generational Grumbling and the New Life Stage of Emerging Adulthood—Commentary on Trzesniewski & Donnellan”, *Perspectives on Psychological Science* 5/1 (Ocak 2010), 29-32.

21 Jeffrey Jensen Arnett, “Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For?”, *Child Development Perspectives* 1/2 (2007), 68-73.

22 Çelik, ““Genç Olmak Zor İş”: Türkiye’de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar”, 28.

23 Arnett, *Emerging Adulthood*, 15-16.

24 *Oxford Advanced Learner’s Dictionaries*, “Perception” (Erişim 5 Mayıs 2022).

ler vardır. Bahsedilen olgular insanın yaşamını, düşünce biçimini, hayata verdiği anlamı şekillendirir. Anlayış (perception) kavramı, kişinin geçmişinden çıkarımlarla bir şey ya da bir kişi hakkında sahip olduğu kanaat ve bakış açısidir.

Din, toplumsal yaşamı düzenleyen ilkeler getirmek yanında var olan toplumsal yapıyı dönüştürür, toplumsal yaşama etki eden kapsamlı ahlaki değerler inşa eder.²⁵ Bireyin değerlerinin ve kimliğinin oluşmasındaki en önemli unsurlardan birisi dindir. Din, manevi boyutuyla kişiye amaç verir. Pratik boyutuyla “nasıl yaşaması gerektiğini” öğretir, metafiziksel boyutuyla insanın zihninde tam olarak somutlaştıramadığı sorulara cevaplar verir. Din insana “dünyaya niçin gönderildiği”, “dünyadaki amacının ne olması gerektiği” gibi konularda bir yol çizmekte ve anlayış kazandırmaktadır. Din bu gibi özellikleri sebebiyle bireyin yaşantısına etki eden bir kurumdur. Makro düzeyde tasavvur edildiğinde ise din, toplumun amacını ve davranış kalıbını belirleyen olgulardan birisidir.

Kişi ailesi, eğitim hayatı, yetiştirilme şekli gibi etkenler sonucunda, olgulara belirli anlamlar yükleyebilmektedir. Bir mesleğe sahip olmayı para kazanmak, kendi hayatına bağımsız şekilde devam ettirebilmek ve ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret gören kişi için meslek ekonomik amaçlarla eşdeğerdir. Ancak birey mesleğini para kazanmanın yanında topluma hizmet sunma eylemi olarak algılsa meslek onun için farklı anlamlar kazanacaktır.

İnsan, olgulara anlam veren bir varlıktır. Algılama ve anlamlandırma süreci, din olgusu için de geçerlidir. Birey belirli bir toplumsal yapı içinde anlam kazanan düşünce, duygu ve değer dünyası içinde kimlik kazanır. Çünkü insan, Berger’in deyimiyle tamamlanmaya muhtaç bir varlıktır. Birey bu “eksik varlık olma” halini toplum içinde, toplumsal kültürle etkileşime girerek giderir. Bu anlamda insan toplumun ürünüdür. Her bireysel biyografi, kendinden önceki toplumsal tarihten izler taşır. Ancak insan dünyasının bir boyutu da açık uçlu bir dünyadır. Bu boyut insan aktivitesi ile tamamlanacaktır.²⁶

İnsanın düşünceleri, değer algısı, anlam dünyası belirli bir sosyokültürel bağlamda oluşur; insan, geçmişi ve arka planından etkilenerek dine de bir anlam yükler. Bireyin olay ve olgulara anlam yükleme süreçlerinde semboller sisteminin önemli bir yeri vardır. Din, sahip olduğu semboller sisteminde hem bireyin anlam verme kapasitesini yükseltir hem de sahip olunan anlamlar, ritüeller ve semboller sistemi aracılığıyla “ortak anlamayı”²⁷ gelecek nesillere aktarır. Hayata anlam veren bir varlık olan insan için pratikte din;

25 Joachim Wach, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. Battal İnandı (Anakara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987), 7.

26 Berger Peter L., *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun (İstanbul: İnsan Yayınları, 1993), 29-31.

27 Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 51.

bireyin ondan ne anladığı ve nasıl yaşadığı; toplumun imkân ve şartları bağlamında yorumlayabildiğidir.²⁸ Toplumsal anlayış ve yaşantıya etki eden sosyokültürel bağlam din anlayışını oluşturur. Bu bağlamda kişinin diğer etkenler sonucunda dine olan bakış açısı, dini, hayatında nasıl anlamlandırdığı, din anlayışı (perception of religion) kavramıyla ifade edilebilir.

Din anlayışı kavramı, öncelikle dinin bilişsel boyutuna gönderme yapmaktadır. Din anlayışı kavramı kişinin dini davranış olarak “ne yaptığı” ile değil, dini “nasıl anladığı”, “nasıl yorumladığı” ile ilgilidir.

1.4. Din Anlayışı ve Dindarlık Farkı

Dindarlık (religiosity) kavramı, bireyin yaşamında dine inanma ve bağlanma düzeyine işaret eden bir kavramdır. Dindarlık kavramına atıfta bulunmak için “ibadethaneye devam etme”, “gönüllü çalışma”, “bağış yapma”, “dini kitaplar okuma”, “belli ahlaki kurallara uyma”²⁹ gibi olgular kullanılmaktadır. Dindarlık kişinin yaşama şekline, dini hayatı uygulamasına gönderme yapar. Din bilimleri literatüründe dindarlık ölçümü ile ilgili geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları, dindarlığı dini yaşantının düzeyi ve dini konulara ilgi gibi çeşitli tipolojiler bağlamında incelemektedir.³⁰ Daha yeni çalışmalarda ise sistematik din sosyolojisi çalışmalarında yeni ortaya çıkan gelişmeler merkeze alınarak dindarlık, bazı boyutlar bağlamında incelenmektedir. Bu çalışmalar dindarlığı, geleneksel dindarlık, modernist dindarlık, popüler dindarlık,³¹ normatif ve popüler yaklaşım³² gibi daha özel alt boyutlar bağlamından ele almakta ya da dindarlığı düşünce, duygu ve davranış gibi boyutlar³³ üzerinden incelemektedir. Bu çalışmalar, dinselliğin farklı zaman ve mekânlardaki özgün kültürel yansımalarını belli kavramlar ve tipler altında tanımlanmakta, dindarlık olgusunun sosyolojik analizinde işlevsel yararlar taşımaktadır.³⁴

28 Mustafa Aydın, “Dinin Toplumla ve Diğer Kurumlarla İlişkisi”, *Din ve Toplum*, ed. Yasin Aktay (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 91.

29 Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Sözlüğü* (Adana: Karahan Kitapevi, 2016), 81.

30 Dindarlık ölçümü ile ilgili tipolojik çalışmalar arasında zikredilebilecek başlıca çalışmalar; Mehmet Taplamacioğlu, “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (1962), 141-151; Veysel Uysal, “İslami Dindarlık Ölçümü Üzerine Bir Pilot Çalışma”, *İslami Araştırmalar* 8/3-4 (1995), 263-271; Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1999).

31 Mustafa Arslan, “Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/4 (2003), 97-116.

32 Yakup Çoştü, “Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: ‘Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi’”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009), 119-139.

33 Ahmet Onay, “Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 14/3-4 (2001), 439-449; Ahmet Onay, “Dini Yönelim Ölçeği-Ölçek Geliştirilmede Yöntem: Teorik Altyapı, Geçerlik ve Güvenirlik”, *İslamiyat* 5/4 (2002), 181-192.

34 Cemaleddin Çelik, “Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım”, *İslamiyat* 8/2 (2005), 71.

Din anlayışı kavramı, öncelikle kişinin dini yaşamayı, ibadetlere katılması ya da dini bir vecibeyi yerine getirip getirmemesiyle ilgilenmez. Din anlayışı kavramının asıl konusu kişinin zihninde dini “ne” olarak algıladığı, hangi kategorik-entelektüel bakışla nasıl yorumladığıdır. Bunun bir zihinsel olgu olması, din anlayışının alt boyutlarının da buna uygun olmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü siyasi, iktisadi ve sosyal meseleler din anlayışının şekillenmesinde önemli bir işleve sahiptirler. Bunlar da din anlayışının farklı şekillerde ortaya çıkmasına sebep olur.

Sosyokültürel bağlam, yaş, cinsiyet vb. kategoriler ve sosyoekonomik değişkenler gibi din anlayışına etki eden unsurlar, din anlayışını evrensel bir ölçekte ölçmenin bazı zorluklarını oluşturmaktadır. Sosyolojik bilginin, ürettiği kültürle ilişkisi, bilginin genellenebilme özelliği açısından bir sorun olarak görülebilir. Ancak farklı toplumsal yapılarda üretilen bilginin karşılaştırılabilirliği bilgi sosyolojisi bağlamında değer taşımaktadır.³⁵ Bu nedenle din anlayışını ölçmeye çalışırken belirli bir kültürel bağlamı esas alan yerel modellerden istifade etmek daha doğru bir yöntem olabilir.³⁶ Zira din anlayışı, birey ve grupların kendi sosyokültürel bağlamında oluşturdukları öznel duygu, düşünce ve tecrübeleri üzerine oluşturdukları zihinsel bir kategoridir. Birey bu zihinsel kategori ile dine bakışını oluşturur ve varlığı anlamlandırır.³⁷ Bu çerçevede din anlayışı, dine inanan birey için kutsal sayılan ilkelerin din mensupları tarafından belirli bir sosyal bağlamda algılanma biçimleri, dine yönelik belirli bir zihinsel kategori olmaktadır.

Literatürde bu çalışmanın ilgi alanına giren ve din anlayışı ile ilgili geliştirilen iki çalışma dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Akyüz³⁸ tarafından İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin din anlayışını ölçmek üzere geliştirilmiştir. Diğer çalışma ise Yakut ve Taş³⁹ tarafından geliştirilmiştir. Akyüz’ün çalışması İlahiyat Fakültesi örneklemini esas alması ve kategorilerinin buna göre oluşturulması sebebiyle, Yakut ve Taş’ın çalışması da İran’daki üniversite öğrencileri örneklemini bağlamında geliştirilmesi sebebiyle bizim çalışmamızdan farklılaşmaktadır. Ayrıca her iki ölçek, bizim kanaatimize göre ölçeğin yapısı bakımından da bizim çalışmamızdan farklıdır.

Dindarlık ölçekleri, odaklandıkları boyutlar farklılaşabilmekle birlikte, dini yaşantının düzeyi, derecesi, yoğunluğu, dinin bireyin hayatında kapladığı yeri ölçmeyi amaçlamaktadır. Bahsi geçen ölçekler dindarlığın içsel ve

35 Çelik, “Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım”, 73.

36 İdris Yakut - Kemalettin Taş, “İran’da Üniversite Öğrencilerinin Din Anlayışı Üzerine Bir Ölçek Çalışması”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/72 (2020), 1025.

37 Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2016), 116.

38 Niyazi Akyüz, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (2002), 123-134.

39 Yakut - Taş, “İran’da Üniversite Öğrencilerinin Din Anlayışı Üzerine Bir Ölçek Çalışması”.

dışsal yönünü, toplumsal yaşamdaki görünümünü, odaklandıkları bağlamlarda ortaya koymaktadır. Din anlayışı ölçeği, dindarlık ölçeklerinden farklı olarak kişinin dini yaşamı, ibadetlere katılması ya da dini bir vecibeyi yerine getirmesiyle ilgilenmez. Ölçek kişinin zihninde dini “ne” olarak algıladığı, hangi kategorik-entelektüel bakışla yorumladığına odaklanmaktadır. Bu anlamda ismine uygun olarak hedef kitlenin dini kendi sosyokültürel bağlamında nasıl anladığını ölçmeyi hedeflemektedir. Ölçeğin alt boyutları da aynı çerçeveyi esas alarak bireylerin dini nasıl algıladığını ifade eden boyutlar olarak belirlenmiştir. Ölçek din anlayışını, birey ve grupların kendi sosyokültürel bağlamında oluşturdukları öznel duygu, düşünce ve tecrübeleri üzerine oluşan zihinsel bir kategori olarak ele alır. Buna göre bu ölçekte din anlayışı, dine inanan birey için kutsal sayılan ilkelerin din mensupları tarafından belirli bir sosyal bağlamda algılanma biçimlerini, dine yönelik belirli bir zihinsel kategorinin nasıl inşa edildiğini ölçmeyi hedeflemektedir. Bu sebeple ölçek soruları içinde dini yaşantının derecesini ölçmeyi hedefleyen sorular yer almaktadır. Dine inanan bireylerin din ile olan ilgisi farklı düzeylerde olsa da dine yönelik belirli bir zihinsel tutumları, kategorik inşaları bulunmaktadır. Bu inşalar din anlayışını belirleyen unsurlar olmaktadır. Ayrıca bu ölçek literatürdeki diğer ölçeklerden, beliren yetişkinlik dönemindeki bireylere odaklanması ve olguyu bu kavram üzerine temellendirmesi ile ayrılmaktadır. Zira literatürde beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin din anlayışını ölçmeyi hedefleyen ve kavramsal düzlemde olguya bu açıdan yaklaşan bir ölçek bulunmamaktadır. Din bilimlerinde yeterince ilgi gösterilmeyen beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin din anlayışını ölçen bir ölçek çalışması daha sonraki çalışmalar için bir katkı olacaktır.

2. Yöntem

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, beliren yetişkinlik kategorisinde yer alan önlisans, lisans ve lisansüstü eğitim alan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu araştırmanın örnekleme teknikleri, ulaşılabilen herkesin örnekleme dâhil edildiği kolayda örnekleme ve diğer vakaların çalışmaya katılmasını teşvik ederek örneklem boyutunu artırmak için kullanılan kartopu örneklemedir. Bir çalışmada ölçüm araçlarını değerlendirmek için bu örnekleme türleri daha uygun bulunmaktadır. Bu çalışma bir ölçek geliştirme çalışması olduğundan örnekleme tekniklerinin çalışma amaçlarına uygun olduğu düşünülmektedir.⁴⁰

40 Hasan Tutar - Ahmet Tuncay Erdem, *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 256-257.

Araştırmanın örneklemini 2021-2022 yılında, Sakarya Üniversitesi'nde eğitimlerini sürdüren tüm önlisans, lisans ve lisansüstü öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın hedef kitlesi 18-29 yaş aralığındaki grup olmakla birlikte ankete cevap verenler içinde 28 ve 29 yaşında olduğunu belirten katılımcı bulunmamaktadır. Bu sebeple araştırmada çevrimichi olarak uygulanan anket yoluyla 18-27 yaş aralığındaki 637 kişiye ulaşılmıştır.⁴¹ Bu grubun yurkarda ortaya konan kavramsal çerçeveye bağılı olarak kategorik anlamda beliren yetişkinleri temsil ettiği kabul edilmiştir. Faktör analizi için yeterli sayıda örneklemin kaç olduğu konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte 300 kişilik bir örneklemin kararlı sonuçlar verebileceğı belirtilebilir.⁴² Bu araştırmada yöntembilim açısından öngörülen sayının yaklaşık iki katı kadar anket uygulanmıştır.

2.2. Çalışma Grubunun Özellikleri

		N	%
Cinsiyetiniz:	Kadın	375	58,9
	Erkek	262	41,1
Yaşınız:	18-23	537	84,3
	24-27	100	15,7
Eğitim Durumunuz (devam eden):	Lisans	567	89,0
	Yüksek Lisans/Doktora	70	11,0
Medeni Durumunuz:	Bekâr	625	98,1
	Evli veya Boşanmış	12	1,9
Aylık Gelir (TL)	4500 TL ve altı	473	74,3
	4501-7500 TL arası	90	14,1
	7501 TL ve üzeri	74	11,6

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Demografik özellikleri yönüyle katılımcıların %58,9'u kadın; %41,1'i erkektir. 18-23 yaş aralığındaki katılımcı sayısı toplam 537 olup oransal olarak çalışma grubunun %84,3'ünü oluşturmaktadır. Kalan yüz kişinin yaşları ise 24-27 aralığındadır (%15,7). Katılımcıların %89'u önlisans ve lisans öğrencisi; %11'i lisansüstü öğrencisidir. Medeni durum yönüyle %98,1 oranında katılımcı bekâr; %1,9 oranında katılımcı ise evli ya da boşanmış durumdadır. Katılımcıların ekonomik durumuna bakıldığında ise %74,3 oranında kişi aylık

41 Sakarya Üniversitesi'nde halen kayıtlı öğrenci sayısı 52.071'dir. Bu öğrencinin 9.012'sini yüksek lisans ve doktora öğrencileri oluşturmaktadır.

42 Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 297.

4500 TL ve altında; %14,1 oranında kişi 4501-7500 TL arasında; %11,6 oranında kişi 7501 TL ve üzerinde geliri olduğunu belirtmiştir.

2.3. Ölçek Geliştirme Süreci

Ölçek geliştirme aşamasında aşağıda detayları verilen madde havuzu oluşturma, uzman görüşüne başvurma ve pilot uygulama gibi bütün aşamalar yerine getirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde ilk olarak din ve dindarlık ölçümleriyle ilgili yakın konulardaki ölçek çalışmaları incelenmiş ve araştırmacılar tarafından bir madde/ ifade havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu oluşturulurken araştırma amaçları doğrultusunda din anlayışı olgusunu merkeze alan bir yaklaşım benimsenmiştir. Oluşturulan ifadeler sosyoloji ve din sosyolojisi alanında çalışan araştırmacıların yanı sıra daha önce ölçek geliştirilen ve istatistik alanında çalışan uzmanların da bulunduğu çalıştay tipi oturumlarla alanın uzmanlarına sunulmuş ve bazı maddelerde revizyon yapılmış, gerekli maddelerde düzeltme/değişiklikler olmuştur. Bu aşamada soruların çalışıp çalışmayacağı, ölçülmek istenen olguyu ölçüp ölçmeyeceği değerlendirilmiştir. Uzman görüşü ardından hazırlanan maddeler, beliren yetişkinlik dönemindeki gruplarla yeniden değerlendirilmiştir. Bu gruplar, ilahiyat, felsefe, sosyoloji ve sosyal hizmet, iletişim ve mühendislik gibi sosyal bilimler ve fen bilimleri ayrımı dikkate alınarak beş farklı fakülteden beşerli gruplardan oluşmuştur. Gruplarla yapılan toplantılarda maddeler sesli bir şekilde okunmuş, araştırmacının bulunduğu bir ortamda katılımcılar tarafından tartışılmıştır. Katılımcılar, araştırmacılara maddelerin nasıl anlaşıldığı ile ilgili bildirimlerde bulunmuştur. Gruplarla, maddelerin anlaşılabilirliği, ifade, üslup, kullanılan kavramlar, ölçülmek istenen konuya uygunluk vb. açılardan değerlendirmelerle ifadeler yeniden düzenlenmiştir. Örnek olarak araştırmacıların öngörüsüne aykırı bir şekilde ilahiyat öğrencisi olmayan katılımcılar, sünnet ve hadis kavramının farkını bildiklerini gösteren yorumlar yapmışlardır.

İlk etapta 36 madde olarak düzenlenen anket, 50 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Bu aşamada tesadüfi olarak seçilen bireylerden oluşan katılımcıların soruları anlayıp anlamadıkları, cevaplama süreleri ve tekrar eden sorular olup olmadığı konusunda dönütler alınmıştır. Soru sayısı, uygulamanın dönütleri, uzman görüşleri ve beliren yetişkinlerin önerileri doğrultusunda 28 maddeye indirilmiştir. Beliren yetişkinlerden oluşan grupla bir önceki aşamada uygulanan yöntem benzer şekilde yapılan değerlendirmeden sonra maddeler tekrar uzman görüşüne sunulup son düzenlemelerden sonra saha uygulamasına geçilmiştir. Veri toplama aşamasına geçildiğinde din anlayışının ölçülebilmesi için 28 madde ve temel demografik bilgileri kapsayan altı soru katılımcılara ulaştırılmıştır.

Ölçek oluşturulması amacıyla belirlenmiş maddelere kişilerin katılım derecelerinin tespit edilebilmesi amacıyla “Hiç Katılmıyorum”= 1; “Katılmıyorum”= 2; “Karasızım”= 3; “Katılıyorum”= 4; “Tamamen Katılıyorum”= 5 şeklinde beşli likert tipinde derecelendirme yapılmıştır. Veri toplama aşamasında kayıp veri durumuyla karşılaşmamıştır.

Veriler 10 Aralık 2021 – 10 Ocak 2022 tarihleri arasında internet üzerinden toplanmıştır. Hazırlanan anket formu, belirtilen tarih aralığında Sakarya Üniversitesi’nde eğitimine devam eden bütün öğrencilere mail olarak gönderilmiş, ayrıca katılımı artırmak düşüncesi ile üniversite birimleri ve öğrenci toplulukları aracılığıyla sosyal ağlardan paylaşılmıştır. Çevrimiçi olarak elde edilen veriler uygun bilgisayar programlarında düzenlenerek analiz aşamasına geçilmiştir.

2.4. Etik Kurul İzni

Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul Başkanlığı’nın 07.04.2021 tarihli 33 sayılı toplantısındaki “34” nolu karar ile etik kurul izni alınmıştır.

3. Bulgular

Ölçek geliştirme aşamasında ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin yapılması gerekmektedir. Sosyal bilimlerde ölçek geliştirme çalışmalarında “yapı geçerliliğine ilişkin kanıt elde etmek amacıyla en sık kullanılan tekniklerden biri” faktör analizidir. Bilindiği gibi faktör analizi açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) olarak genel bir sınıflama ile ikiye ayrılmaktadır.⁴³ “Açımlayıcı faktör analizinde değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya yönelik bir işlem; doğrulayıcı faktör analizinde ise değişkenler arasındaki ilişkiye dair daha önce saptanan bir hipotezin ya da kuramın test edilmesi söz konusudur”.⁴⁴ Tabachnick ve Fidell, açımlayıcı faktör analizinin “araştırmaların ilk aşamalarında”, doğrulayıcı faktör analizinin “araştırma süreçlerinin ilerlemiş aşamalarında” kullanılan teknikler olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

43 Ömay Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları* (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 177; Konuyla ilgili şu eserlere de bakılabilir; George A. Marcoulides, - Schumacker Randall E. (ed.). *New Developments and Techniques in Structural Equation Modeling*, (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2001); Robert F. DeVellis, *Scale Development: Theory and Applications*, (California: Sage Publications, 2016).

44 Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 133.

45 Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics*, (New York: Pearson Education, 2013), 614.

3.1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Yapı geçerliliğinin tespit edilebilmesi için öncelikle açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğu için öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve Bartlett Küresellik Testlerinin sonuçları incelenmelidir. Kaiser-Meyer-Olkin testi veri setinin örneklem büyüklüğü açısından faktör analizi için uygunluğunu test eder ve değer 1'e yakın olması istenir. Bartlett Küresellik Testi ile de "verilerin çok değişkenli normal dağılımdan" gelip gelmediği araştırılır ve ki kare testi anlamlılık değerinin 0,05'ten küçük olması büyük olması beklenir.⁴⁶

KMO ve Bartlett Küresellik Testi

Kaiser-Meyer-Olkin		,937
Bartlett Küresellik Testi	Approx. Chi-Square	7882,989
	sd	378
	p	,000

Tablo 2: KMO ve Bartlett Küresellik Testi

KMO değeri ,937 olarak tespit edilmiş olup 1'e oldukça yakın bir değer elde edilmiştir. Bu da örneklemin yeterli olduğunu göstermektedir. KMO değerinin "1'e yaklaştıkça mükemmel, 0,50'nin altında ise kabul edilemez" olduğu ifade edilmektedir.⁴⁷ Bartlett Küresellik Testi sonucu ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş olup veri setinin faktör analizi için uygun olduğu tespit edilmiştir (ki kare: 7882,989; $p=0,000$).

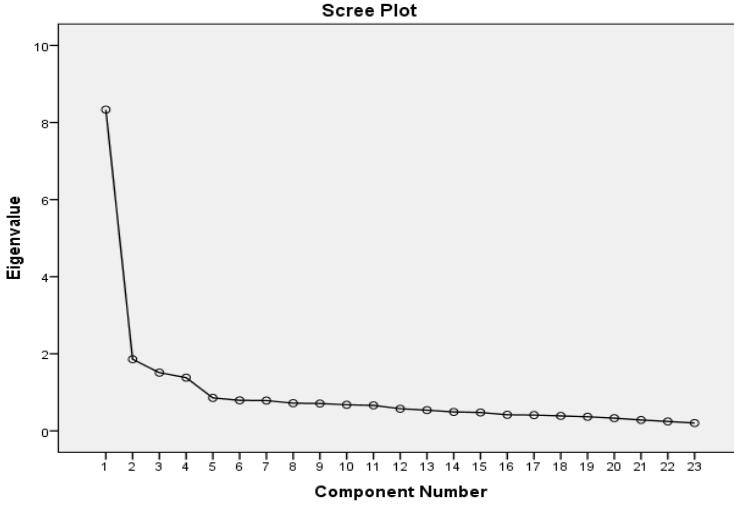
Faktör analizi için yapılan testlerde temel bileşenler analizi tercih edilmiş olup eğik döndürme (Direct Oblimin) işlemi uygulanmıştır. Temel bileşenler analizi ile çok sayıdaki değişkeni daha az sayıdaki bileşen altında toplamak mümkündür; eğik döndürme ile de "her faktör birbirinden bağımsız olarak döndürülür".⁴⁸

Özdeğerin 1'in üzerinde olmasına göre ilk işlemde beş faktörlü bir yapı oluşmuştur. Ancak beşinci faktörün açıkladığı varyansın çok düşük olmasına ve yamaç-birikinti grafiğinde belirgin bir geçiş olmamasına bakılarak ölçek dört faktör olmaya zorlanmıştır. Grafik 1'de ölçeğin yamaç-birikinti grafiği yer almaktadır.

46 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 207-208.

47 Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 50.

48 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 198-204.



Grafik 1: Yamaç-birikinti grafiği

Faktörlerin Açıkladığı Varyans Oranları

FAKTÖR	Toplam	Varyans %	Birikimsel %
Faktör 1	8,333	36,232	36,232
Faktör 2	1,857	8,073	44,305
Faktör 3	1,510	6,566	50,871
Faktör 4	1,381	6,003	56,874

Tablo 3: Faktörlerin Açıkladığı Varyans Oranları

Dört faktör olarak tespit edilen ölçeğin açıkladığı varyans oranlarına bakıldığında Faktör 1'in yüzde 36,232; Faktör 2'nin yüzde 8,073; Faktör 3'ün yüzde 6,566; Faktör 4'ün yüzde 6,003 oranına sahip olduğu ve tüm ölçeğin açıkladığı varyansın yüzde 56,874 olduğu görülmektedir.

Faktör yük değerlerine ilişkin karar verme aşamasına geçmeden önce faktör yük değeri düşük olan maddenin ilgili faktörle güçlü olmayan bir ilişkisinin olduğu belirtilmelidir. Asgari sınırı 0,30 olması yönünde bir görüş bulunmakla birlikte bu sınırı daha yukarı çekenler de vardır.⁴⁹ Faktör yük değerlerine bakıldığında alt değer olarak 0,30'un alınmasına rağmen, ölçeğe giren sorulardan sadece birinin 0,40 altında kaldığı ancak bu sorunun değerinin de 0,40'a yakın (,394) olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada 0,30 faktör yükü eşik değer olarak alınmış ve bir maddenin aynı anda birden fazla faktörde yük almış olduğu durumlarda faktörlerdeki yüklerin arasındaki fark 0,100'den az ise ilgili madde ölçekten çıkarılmıştır.

49 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 195.

Tekrar eden analizler sonrasında aşağıda gösterildiği gibi dört faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Aşağıda Tablo 4'te öncelikle analizin ilk aşamasındaki faktör yük değerlerine yer verilmiş olup bahsedilen kriterlere dayanarak sorunlu maddeler teker teker ölçekten çıkarılıp analiz tekrar edilmiştir. Toplamda beş madde çıkarıldıktan sonra (S1, S4, S7, S22, S23) faktör yüklerinin istenilen düzeye geldiği görülmüştür. Tablo 4'te faktör analizinin son aşamasındaki bulgulara yer verilmiştir. Tekrarlayan analizler sonrası çıkarılmış beş madde koyu renkle işaretlenmiştir.

Faktör Yük Değerleri

	Faktörler			
	1	2	3	4
S10	,873			
S13	,869			
S25	,692			
S21	,683			
S26	,659			
S28	,647			
S3t	,603			-,339
S27	,588			
S11t	,548			
S15	,480			
S18	,389			
S22	,347		-,332	-,337
S12		,807		
S8		,692		
S6t		,620		
S9		,549		,405
S2	-,352	,480		
S7		,453		-,400
S14			-,689	
S17			-,667	
S20			-,583	
S1			-,452	-,412
S4			-,380	
S19				,788
S16				,786
S24	-,315			,565
S5	-,347			,518
S23	,421			-,429

Tablo 4: Faktör Yük Değerleri (İlk Aşama)

	Faktörler			
	1	2	3	4
S13	,868			
S10	,852			
S25	,693			
S21	,688			
S26	,658			
S28	,632			
S3	,596			
S27	,576			
S11	,548			
S15	,492			
S18	,394			
S12		,877		
S8		,729		
S6		,695		
S9		,541		
S2		,480		
S14			,779	
S17			,706	
S20			,568	
S19				,861
S16				,853
S5				,550
S24				,537

Tablo 5: Faktör Yük Değerleri (Son aşama)⁵⁰

Tablo 5'te maddelerin yüklenmiş olduğu faktör yüklerinin 0,394 ile 0,877 arasında değiştiği görülmektedir. Alt boyutlar düzeyinde ise yük değerlerinin birinci faktörde 0,868-0,394 arasında; ikinci faktörde 0,877-0,480 arasında; üçüncü faktörde 0,779-0,568 arasında; dördüncü faktörde 0,861-0,537 arasında değiştiği görülmektedir. Mevcut haliyle beş soru ölçekten çıkarılmış olup toplamda 23 soruluk bir yapı oluşturulmuştur.

3.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi sonrası 23 madde ve dört faktörden oluşan ölçek doğrulayıcı faktör analiziyle incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde

50 Mevcut tablo analizin son halidir. Yani her bir binişik madde çıkarıldığında oluşan 5 farklı tablo verilmemiştir. Bu tablo binişik madde kalmamış son durumu göstermektedir. Bir önceki tabloda çıkarılan maddeler koyu olarak verilmiştir.

“modellerin veriyi ne kadar iyi açıkladığı uygunluk testleri ve uygunluk indeksleri ile belirlenmektedir.⁵¹ Tabachnick ve Fidell CFI ve RMSEA indekslerinin sıklıkla raporlanan sonuçlar olduğunu⁵² belirtmekle birlikte Tablo 5’te doğrulayıcı faktör analizinin uyum ölçüleriyle ilgili sonuçlara yer verilmiştir.

	Analiz Sonucu
CMIN/SD	2,989
RMSEA	0,056
GFI	0,916
AGFI	0,894
RMR	0,080
CFI	0,931
X ²	654,602 (sd=219)

Tablo 6: Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

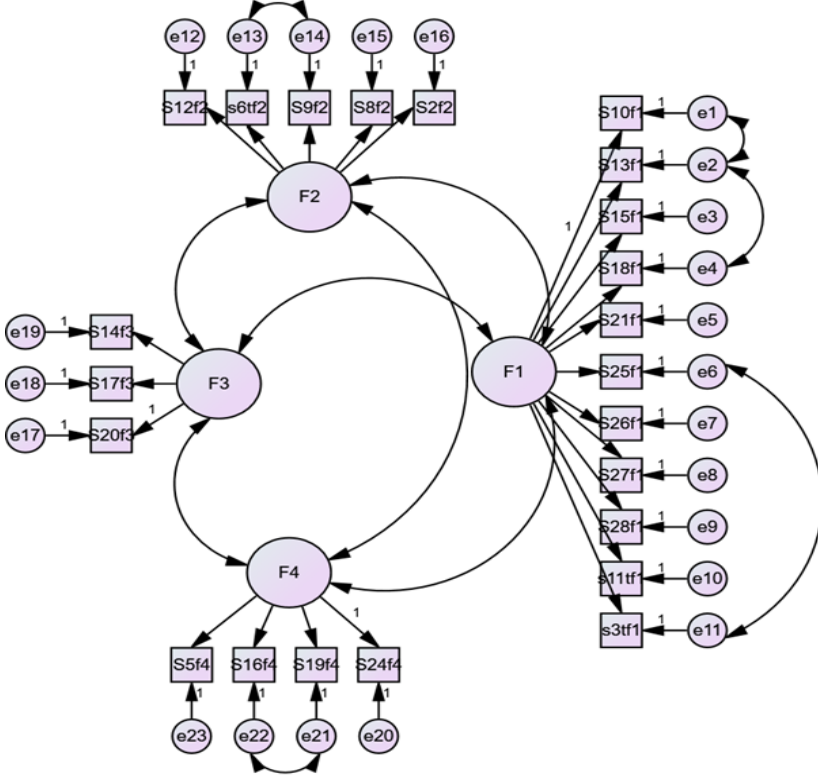
Doğrulayıcı faktör analizinde ki kare/sd değerinin üçün altında olması mükemmel; beşin altında olması orta düzey uyumu; RMSEA değerinin 0,05’ten küçük olması mükemmel; 0,08’den küçük olması iyi uyumu; GFI ve AGFI değerlerinin 0,95 üzerinde olması mükemmel; 0,90 üzerinde olması iyi uyumu; RMR değerinde 0,05’in altı mükemmel; 0,08’in altı iyi uyumu; CFI indeksinin 0,95 üzeri olması mükemmel; 0,90 üzeri olması iyi uyumu gösterir.⁵³ Bu kriterlere göre modelin doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında ki kare/sd değeri (CMIN/SD) 2,989 (mükemmel uyum); RMSEA değeri 0,056 (iyi uyum); GFI değeri 0,916 (iyi uyum); AGFI değeri 0,894 (zayıf uyum); RMR değeri 0,080 (iyi uyum); CFI değeri 0,931 (iyi uyum) olarak tespit edilmiştir. Belirtilen değerlere ulaşılrken modifikasyon önerileri dikkate alınmış olup toplamda beş modifikasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Eşleştirilmiş olan maddelerin, mevcut faktör yapıları altında kendi aralarında ilişkili olabilecek maddeler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ölçek, uyum in-

51 Kazım Özdamar, *Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi II* (Eskişehir: Nisan Kitabevi, 2018), 249.

52 Tabachnick – Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 725.

53 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 324-330. Örneğin Çarkçı’da ki kare/sd değeri için $1 \leq \text{cmin/sd} \leq 3$ mükemmel; $2 \leq \text{cmin/sd} \leq 5$ kabul edilebilir uyum aralığıdır. Aynı kaynaktaki diğer uyum değerleri şöyledir: $\text{CFI} \geq 0,97$ mükemmel; $0,90 \leq \text{CFI} \leq 0,97$ kabul edilebilir; $\text{RMSEA} \geq 0,05$ mükemmel; $0,05 \leq \text{RMSEA} \leq 0,10$ kabul edilebilir uyum aralıklarıdır. Bkz. Jaklin Çarkçı, *Sosyal Bilimlerde Ölçek Geliştirme Kılavuzu*, (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2020), 75. CFI için 0,95’ten büyük değerlerin “çoğunlukla iyi bir uyuma sahip modellerin göstergesi” olduğu ifade edilmiştir. Hu ve Bentler’den akt. Tabachnick - Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 722. Ayrıca konuyla ilgili tartışmalar için bkz. Marcoulides, - Randall (ed.). *New Developments and Techniques in Structural Equation Modeling*; DeVellis, *Scale Development: Theory and Applications*’a bakılabilir.

deksleri yeterliliğini sağlamakta olup 23 madde ve dört faktörlü ölçek yapısının doğrulandığı ifade edilebilir. Ölçeğin bu haline ilişkin yol diyagramı Şekil 1’de gösterilmiştir;



Şekil 1: Yol Diyagramı

3.3. Güvenilirlik Analizi

Son olarak ölçek faktörleri için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Faktörlerin güvenilirlik analizi sonuçları ise Tablo 7’de gösterildiği gibidir.

	Cronbach Alpha
Faktör 1	0,899
Faktör 2	0,775
Faktör 3	0,544
Faktör 4	0,813

Tablo 7: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Cronbach Alfa değerinin kabul edilebilir aralıklarının 0,70-0,95 olduğuna ilişkin değerlendirmeler vardır.⁵⁴ Bununla birlikte 0,40-0,60 aralığındaki değerlerin de kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir.⁵⁵ Tablo 7'ye bakıldığında faktör 1 için 0,899; faktör 2 için 0,775; faktör 3 için 0,544 ve son olarak faktör 4 için 0,813 değerlerine ulaşılmıştır. Buna göre elde edilen ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir.

4. Tartışma ve Sonuç

Din bilimleri literatüründe, dinin birey ve toplumun yaşamındaki yerini tespit etmeyi hedefleyen birtakım ölçeklerin bulunduğu ancak mevcut ölçeklerin belli konulara odaklandığı görülmüştür. Din sosyolojisi ve din psikolojisi alanında geliştirilen ölçeklerin ağırlıklı kısmı ise dindarlık ölçümüne yoğunlaşmaktadır. Din anlayışını ölçme çalışmaları ise dindarlığa göre daha az çalışılan bir alandır. Yine bahsi geçen literatürün incelediği örneklem farklı örneklem gruplarından oluşmaktadır. İlgili literatürde, beliren yetişkinlerin din anlayışını ölçmeyi hedefleyen bir ölçek çalışması bulunmamaktadır. Bu çalışmada geliştirilen ölçek, beliren yetişkinlerin din anlayışını ölçmeyi hedeflemektedir. Araştırmacılar tarafından başlangıçta beliren yetişkinlerin din anlayışını ölçmek üzere beş boyutlu bir ölçek öngörülmüştür.

Yapılan analizler sonucunda dört faktörlü bir yapının ölçek için uygun olduğuna kanaat getirilmiş ve maddelerin faktör yüklerinin 0,394-0,877 arasında olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutları "Seküler-Mesafeli Din

54 Fatma Sönmez Çakır, *Sosyal Bilimler İçin Parametrik Veri Analizi* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2019), 113.

55 Remzi Altunışık vd. inceleme türü çalışmalarda bu değer 0,50 ile 0,60 arası olmasının kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir. Yazarlar bu konuyu gerekçelendirirken madde sayısı arttıkça değer artacağını ifade etmektedir. Ölçeğin bu boyutunda madde sayısı az olduğundan ve değer 0,60'a çok yakın olmasından dolayı literatür doğrultusunda bu değer yeterli bulunmuştur. Bkz. Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2012), 126, 270. Şencan da konuyla ilgili literatürdeki bilgileri tartıştığı çalışmasında başlangıç seviyesindeki ölçek çalışmalarında 0,60 değerinin esas alınacağını ancak "sadece araştırma yapmak ve belli bir ölçeği geliştirmek için kullanıldığında bir miktar esnetilebileceğini" ilgili literatüre atıfla ifade etmektedir. Bkz. Hüner Şencan, *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Geçerlilik ve Güvenirlik* (Ankara: Yayınevi İsmi Yok, 2005), 168-170; Fuat Man vd., *Çalışmayı Anlamak ve Ölçmek Bir Ölçek Geliştirme Denemesi* (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2020), 103. Fuat Man vd. bu bilgiyi Ed. Şeref Kalaycı'nın "Faktör Analizi" *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (Ankara: Asil yayımları, 2006) kitabına referans vermiştir. Literatürde de 0,40 ile 0,60 arası değerlerde olan maddelerin kabul edildiği örnekler bulunmaktadır. Bkz. Ahmet Çakmak – Mustafa Fatih Ay, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 50-52; Melih Derya Güner - Zahide Yıldırım, "Öğrenme Nesnesi Değerlendirme Ölçeği'nin (ÖNDÖ) Geliştirilmesi, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Eğitim ve Bilim* 39/176 (2014), 126-128.

Anlayışı”, “Muhafazakâr-Geleneksel Din Anlayışı”, “Mistik-Özcü Din Anlayışı”, “Kurumsal-Aidiyete Dayalı Din Anlayışı” olarak adlandırılmıştır. Alt boyutların güvenilirlik analizi sonuçlarına bakıldığında 0,544-0,899 aralığında Cronbach Alpha değerlerine ulaşılmıştır.

Ölçeğin alt boyutları isimlendirilirken ölçümler sonucu her bir faktöre giden maddelerin içerikleri ve madde köklerinde yer alan kavramlar göz önünde bulundurularak verilmiştir. “Seküler-Mesafeli Din Anlayışı” boyutu altındaki maddeler, dine belirli derece mesafeli-eleştirel bir tutumu ifade eden “dinin katı yorumlandığı” “maneviyatın din dışı da tanımlanabileceği” “dinin sınırlı sayıda konuya müdahale edebileceği” ve “modern dünyada dinin yeri” olarak nitelenebilecek konulardaki din anlayışlarını ölçtüğü düşünülmüştür. “Muhafazakâr-Geleneksel Din Anlayışı” boyutunda “dini konularda yeni yorumlara gerek olmadığı” “önceki alimleri takip etmenin dini iyi anlamada öncelikli olduğu” “dini kuralların belirli olduğu” ifadeleri, dini konularda geleneği merkeze alan muhafazakâr bir tutuma işaret eden ifadeler olarak değerlendirilmiştir. İlk iki boyut için kullanılan “seküler” ve “muhafazakâr” kavramlarının içeriği ifade edilen gerekçeleri desteklemektedir. “Mistik-Özcü Din Anlayışı” içinde yer alan maddelerde geçen “gönül” “vicdan” ve “öz” kavramları bu boyutun içeriğini ifade eden bir kavram seti olarak değerlendirilmiştir. Ölçeğin son boyutu olan “Kurumsal-Aidiyete Dayalı Din Anlayışı” boyutunda yer alan maddeler “mezhep” “tarikat” gibi kurumsallaşmış yapılara aidiyeti ifade eden maddelerdir. Bu iki kurumsal yapının genel anlamda hadisleri merkeze alan bir anlayışa sahip olduğu düşünüldüğünde birbirini tamamlayan ve ölçeğin boyutunu bu şekilde isimlendirmeye imkân veren maddelerin bu boyutta yer aldığı ifade edilebilir.

Açımlayıcı faktör analizi ile oluşturulan dört faktörlü yapıya, doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Modelin uyum değerlerinin; CMIN/SD=20989; RMSEA=0,056; GFI= 0,916; RMR=0,080; CFI=0,931; NFI=0,90; IFI=0,932 olduğu ve bu sonuçların yeterli olduğu görülmüştür. Yapılan tüm analizler sonucunda ölçeğin istatistiksel açıdan uygun olduğunu belirtmek mümkündür.

Son durumda Din Anlayışı Ölçeği 23 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları için toplam puan elde edilmektedir. Ölçek için tüm sorular analize dâhil edilerek yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach alfa değeri 0,455 olarak bulunmuştur. Güvenilirlik değeri olarak görece düşük seviyede bir değere ulaşılması çok faktörlü bir ölçek için olumlu olarak değerlendirilebilir. Erkuş ve diğerleri bu konuda “Ölçek çok faktörlü olmasına rağmen, tümünün iç tutarlılığı yüksekse, yanlış güvenilirlik hesaplanmasının da ötesinde, ya o özellik çok faktörlü değildir ya da ölçek geliştirme sürecinde ve

özellikle de madde üretiminde ciddi sorunlar var demektir" değerlendirmesini yapmaktadır.⁵⁶ Ölçeğin alt boyutlarının maddeleri ve puanlaması özetle Tablo 8'de gösterilmiştir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi, ilgili din anlayışı boyutuna daha yüksek düzeye yakın olduğunun göstergesidir.

Boyutlar	Maddeler	En Düşük Puan	En Yüksek Puan
Boyut 1: Seküler-Mesafeli Din Anlayışı	3*-10-11*-13-15-18-21-25-26-27-28	11	55
Boyut 2: Muhafazakâr-Geleneksel Din Anlayışı	2-6*-8-9-12	5	25
Boyut 3: Mistik-Özcü Din Anlayışı	14-17-20	3	15
Boyut 4: Kurumsal-Aidiyete Dayalı Din Anlayışı	5-16-19-24	4	20

Yanlarında "*" işareti olan maddeler ters olarak kodlanmalıdır.

Tablo 8: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Yapılan çalışma sonucunda Din Anlayışı Ölçeğinin 18-29 yaş aralığındaki beliren yetişkinlere uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin kullanımı için kaynak gösterilmek şartıyla izin alınması gerekmemektedir.

Kaynakça

- Akyüz, Niyazi. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (2002), 123-134.
- Alper, Züleyha. "Yetişkin Eğitiminde Motivasyon ve Kolaylaştırma". *Tıp Eğitimi Dün-yası* 14 (2004), 2-7.
- Altunışık, Remzi vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2012).
- Arnett, Jeffrey Jensen. "Afterword: Aging out of Care--toward Realizing the Possibilities of Emerging Adulthood". *New Directions for Youth Development* 113 (2007), 151-161.
- Arnett, Jeffrey Jensen. "Are College Students Adults? Their Conceptions of the Transition to Adulthood". *Journal of Adult Development*, 1/4 (1994), 213-224.
- Arnett, Jeffrey Jensen. "Emerging Adulthood. A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties". *The American Psychologist* 55/5 (2000), 469-480.
- Arnett, Jeffrey Jensen. *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*. New York: Oxford University Press, 2. Basım, 2019.
- Arnett, Jeffrey Jensen. "Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For?" *Child Development Perspectives* 1/2 (2007), 68-73.

56 Adnan Erkuş vd., *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme II: Ölçme Araçlarının Psikometrik Nitelikleri ve Ölçme Kuramları*, (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 52.

- Arnett, Jeffrey Jensen. "Learning to Stand Alone: The Contemporary American Transition to Adulthood in Cultural and Historical Context". *Human Development* 41/5-6 (1998), 295-315.
- Arnett, Jeffrey Jensen. "Oh, Grow Up! Generational Grumbling and the New Life Stage of Emerging Adulthood—Commentary on Trzesniewski & Donnellan". *Perspectives on Psychological Science* 5/1 (Ocak 2010), 89-92.
- Arslan, Mustafa. "Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/4 (2003), 97-116.
- Atak, Hasan - Çok, Figen. "İnsan Yaşamında Yeni Bir Dönem: Beliren Yetişkinlik". *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 17/1 (2010), 39-50.
- Aydın, Mustafa. "Dinin Toplumla ve Diğer Kurumlarla İlişkisi". *Din ve Toplum*. ed. Yasin Aktay. 88-112. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Certel, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2016.
- Côté, James E. "Emerging Adulthood as an Institutionalized Moratorium: Risks and Benefits to Identity Formation". *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*. ed. Jeffrey Jensen Arnett - J. L. Tanner. 85-116. Washington, DC, US: American Psychological Association, 2006.
- Çakmak, Ahmet – Ay, Mustafa Fatih. "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 43-66.
- Çarkçı, Jaklin. *Sosyal Bilimlerde Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2020.
- Çelik, Celaleddin. "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım". *İslamiyat* 8/2 (2005), 71-90.
- Çelik, Kezban. "Genç Olmak Zor İş": Türkiye’de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2013), 26-45.
- Çokluk, Ömay vd. *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Çoştur, Yakup. "Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: 'Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi'". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009), 119-139.
- DeVellis, Robert F. *Scale Development: Theory and Applications*. California: Sage Publications, 2016.
- Doğan, Aysun - Cebioğlu, Senay. "Beliren Yetişkinlik: Ergenlikten Yetişkinliğe Uzanan Bir Dönem". *Türk Psikoloji Yazıları* 14/28 (2011), 11-21.
- Erkuş, Adnan vd. *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme II: Ölçme Araçlarının Psikometrik Nitelikleri ve Ölçme Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.
- Günay, Ünver. *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- Gürer, Melih Derya - Yıldırım, Zahide. "Öğrenme Nesnesi Değerlendirme Ölçeği'nin (ÖNDÖ) Geliştirilmesi, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Eğitim ve Bilim* 39/176 (2014), 121-130.

- Hankin, Benjamin L. vd. "Development of Depression from Preadolescence to Young Adulthood: Emerging Gender Differences in a 10-year Longitudinal Study". *Journal of Abnormal Psychology* 107 (1998), 128-140.
- Hogan, Dennis P. – Astone, Nan Marie. "The Transition to Adulthood". *Annual Review of Sociology* 12 (1986), 109-130.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitapevi, 2016.
- Kobak, R. Rogers – Sceery, Amy. "Attachment in Late Adolescence: Working Models, Affect Regulation, and Representations of Self and Others". *Child Development* 59/1, (1988), 135-146.
- Keniston, Kenneth. "Youth: A 'New' Stage of life". *The American Scholar* 39/4 (1970), 631-654.
- Man, Fuat vd. *Çalışmayı Anlamak ve Ölçmek Bir Ölçek Geliştirme Denemesi*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2020.
- Marcoulides, George A. - Randall E. Schumacker. ed. *New Developments and Techniques in Structural Equation Modeling*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2001.
- Mardin, Şerif. *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Onay, Ahmet. "Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım". *İslami Araştırmalar Dergisi* 14/3-4 (2001), 439-449.
- Onay, Ahmet. "Dini Yönelim Ölçeği-Ölçek Geliştirmede Yöntem: Teorik Altyapı, Geçerlik ve Güvenirlik". *İslamiyat* 5/4 (2002), 181-192.
- Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi, 2011.
- Özdamar, Kazım. *Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi II*. Eskişehir: Nisan Kitabevi, 2018.
- Peter L., Berger. *Dinin Sosyal Gerçekliği*. çev. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Santrock, John W. *Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi*. çev. Galip Yüksel. Ankara: Nobel, 2012.
- Sönmez Çakır, Fatma. *Sosyal Bilimler İçin Parametrik Veri Analizi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2019.
- Şencan, Hüner. *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Geçerlilik ve Güvenirlik*. Ankara: Yayınevi İsmi Yok, 2005.
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. New York: Pearson Education, 2013.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (1962), 141-151.
- Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Tutar, Hasan - Erdem, Ahmet Tuncay. *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Uysal, Veysel. "İslami Dindarlık Ölçümü Üzerine Bir Pilot Çalışma". *İslami Araştırmalar* 8/3-4 (1995), 263-271.
- Wach, Joachim. *Din Sosyolojisine Giriş*. çev. Battal İnandı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987.

Yakut, İdris - Taş, Kemalettin. "İran'da Üniversite Öğrencilerinin Din Anlayışı Üzerine Bir Ölçek Çalışması". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/72 (2020), 1025-1032.

Oxford Advanced Learner's Dictionaries. Erişim 5 Mayıs 2022. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>

EK 1: Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeği (Boyutlandırılmış)

Birinci Boyut: Seküler-Mesafeli Din Anlayışı	
1	S3*. Dinin yaşanmasında Kur'an ve Sünnet bir bütündür.
2	S10. Din insanlar tarafından uydurulmuştur.
3	S11*. Din akılla çelişmez.
4	S13. Din çağa uygun olmayan düşünceler bütünüdür.
5	S15. Herkes dini yorumlayabilir.
6	S18. Günümüzde din katı bir şekilde yorumlanmaktadır.
7	S21. Din insanı miskinleştirir, dünyadan uzaklaştırır.
8	S25. Ahlaki kuralların sınırlarını din değil insan belirlemelidir.
9	S26. Maneviyat için dine gerek yoktur.
10	S27. Din ancak sınırlı sayıda konuya müdahale edebilir.
11	S28. Din bir sömürü aracıdır.
İkinci Boyut: Muhafazakâr-Geleneksel Din Anlayışı	
1	S2. Dini kurallar kesin bir şekilde belirlenmiştir.
2	S6*. Din çağın gereklerine göre yeniden yorumlanmalıdır.
3	S8. Din yüzyıllardır yaşandığı gibi yaşanmalıdır.
4	S9. Dini konular önceki âlimler tarafından yeterince açıklanmıştır.
5	S12. Dini konularda yeni yorumlara gerek yoktur.
Üçüncü Boyut: Mistik-Özcü Din Anlayışı	
1	S14. Din insanın manevi-gönül yönüyle ilgili bir sistemdir.
2	S17. Din bir vicdan işidir.
3	S20. Dinde önemli olan kurallar değil özdür.
Dördüncü Boyut: Kurumsal-Aidiyete Dayalı Din Anlayışı	
1	S5. Mezhepler dini yaşamak için gereklidir.
2	S16. Tarikat büyüklerine uymak dini yaşamanın iyi bir yoludur.
3	S19. Tarikata mensup olmak ahlaki güzelleştirir.
4	S24. Hadisler olmadan din anlaşılabilir.

Yanlarında "*" işareti olan maddeler ters olarak kodlanmalıdır.



Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Abdullah İnce

Sakarya Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi,
Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı
abdullahince@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6135-5743>

İhsan Kutlu

Sakarya Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi,
Toplumsal Gelişme ve Sosyal
Politika Ana Bilim Dalı
ikutlu@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5668-3491>

Muhammed Furkan Koçak

Sakarya Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü
mfkocak@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1376-6462>

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları

Makaleye; yazarlardan Abdullah İnce %45, İhsan Kutlu %35, Muhammed Furkan Koçak %20 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar

Bu çalışma, Sakarya Müftülüğü ve TDV Sakarya Şubesi desteğiyle yürütülen "Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı, Gelecek Tasavvuru, Hizmet Beklentileri ve Değer Odaklı Eğitim Programının Meslek Elemanlarının Hizmet Sunumuna Etkisi" projesi kapsamında üretilmiştir.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası

"Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup toplanan veriler üzerinde hiçbir tahrifat yapılmamıştır. Herhangi bir etik ihlalle karşılaşılması durumunda Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin yükümlülüğü olmayıp tüm sorumluluk yazara aittir.